

קרן דובנוב

כמה שזה מעניין! – על תבניות מיוחדות המכילות את מילת השעבוד ש-

קין : למה שלא להגיד לו את האמת?
חווה : קודם כול, לא אומרים "למה ש..." אלא פשוט "למה", או
מוטב "מדוע" ...
קין : אוי, תעזבי אותי עם זה ...
(אהרן מגד, בראשית)

במאמר יידונו דגמי משפט הכוללים את הצירופים למה ש-, כמה ש-, איך ש-, איזה צ"ש ש- ודומיהם וכן הדגם [נשוא שמני ש- + כינוי], כגון מקסימה שאת. כל הדגמים האלה שייכים לקבוצה אחת בעלת מאפיינים משותפים: מבחינה סמנטית ופרגמטית הם מביעים מודליות סובייקטיבית, בעיקר אקסקלמטיבית; מבחינת המבנה התחבירי הם קרובים למשפטים מבוקעים; מבחינה היסטורית הם נובעים, על פי ההשערה המוצעת במאמר, משילוב לא שגרתי של השפעה תחבירית ישירה של הספרדית היהודית והשפעה בעלת יסודות תחביריים וגם פונטיים של הלשונות הסלביות. מרבית הדוגמאות במאמר נלקחו מכתביה של נתיבה בן-יהודה, סופרת ששאפה להנצחת העברית הילידית בספרות ובפובליציסטיקה ובכך תרמה, בין השאר, לחקר התחביר של לשון דורה.

מטרת המאמר – לעמוד על תפקידה של מילת השעבוד ש- אחרי מילות השאלה **למה**, **כמה**, **איך** ואחרות בפסוקית עצמאית לכאורה, וכן במשפטים שמניים דוגמת **מדהימה שאת** במשלבים לא רשמיים של העברית החדשה, ולבחון את מקורות היווצרותם של דגמי המשפט האלה. ש- היא מילת השעבוד המרכזית ביותר בכל רובדי העברית שלאחר המקרא; דוברי לשון ימינו כבר מן הגיל הצעיר ביותר משתמשים בה בפתיחת פסוקית משועבדת. לפיכך שימוש במילה הזאת בכמה דגמי משפט שאין בהם שעבוד מובהק מעורר עניין מיוחד. במבט ראשון אפשר אף לתמוה אם המילה ש- מוסיפה למשפטים אלו תוכן כלשהו או שמא פירוש המשפט עם ש- ובלעדיה זהה פחות או יותר:

- (1) **למה** שהאצ"ל יתחילו להזיז את הכוחות? (כשפרצה המדינה)
- (2) [אז נאמר שאני אעזוב פה] – נו, **לאן** שאני אחזור? (ירושלים מבפנוכו)¹
- (3) **וכמה** שזה היה קשה. (מחברות נתיבה)
- (4) **איך** שאנחנו צועקים, ולא סוגרים תיפה לשנייה... (שם)²
- (5) אח, **איזה** כף שזה היה. (כשפרצה המדינה)

¹ דוגמות נוספות (שתיהן מתוך הספר "כשפרצה המדינה"): אז **איפה** שאני אישן?; **איך** שזה היה מתפרש?

² במאמר של שפר (תש"ף) נדונו כמה דוגמות של איך ואיך ש- בתפקיד מעצים בעברית עכשווית.

הדוגמות האלה נלקחו מכתביה של נתיבה בן-יהודה, סופרת ילידת תל אביב, תשפ"ח, ששפת אימה עברית. כידוע, נתיבה בן-יהודה דגלה בשימוש בעברית טבעית של ילידי הארץ גם בספרות ובכלי התקשורת, והיא נקטה בכתביה דגמי לשון הנחשבים "דיבוריים" בכוונה תחילה. תיעוד הלשון האותנטית בא לידי ביטוי מובהק בעבודתה המילונאית, אך הוא היה אחד היעדים הבולטים גם בכתבתה הספרותית. מגמה זו של הסופרת מסבירה את השימוש התדיר שלה במבנה הנדון, ככל הנראה יותר מכל סופר עברי אחר.

אדון בדגמי המשפט האלה בשלושה היבטים: תפקידם המודלי, קרבתם למשפטים מבוקעים ומקורות אפשריים להיווצרותם בעברית. בסיכום המאמר אדון בקצרה בזיקת התיאור של הדגמים האלה אל דקדוק התבניות.

א. ש- בתפקיד מודלי

בכל המשפטים שהודגמו מובעת **מודליות סובייקטיבית**, כלומר יחס הדובר כלפי הנאמר. בדוגמות (1) ו-(2), הבנויות כמשפטי שאלה, יש השתמעות של הצעה קוטבית לנאמר. ממשפט הפותח ב"למה ש-P" משתמע שהדובר דוחה את האירוע P, לדעתו אין סיבה לקיומו של P. וגם להפך: ממשפט הפותח ב"למה שלא P" משתמעת הצעה לקיומו של P. (בורשטיין, תשפ"א; Bar, 2014; Francez, 2016). מדוגמה (2) משתמע 'אין לי לאן לחזור', ומן הדוגמות הדומות לה שבהערות השוליים משתמע: 'אין לי מקומות רבים לישון בהם'; 'אין דרכים מתקבלות על הדעת לפרש את זה'.
אף על פי שדוגמות (3) – (5) פותחות גם הן במילות שאלה, כל המשפטים האלה הם בעלי מודליות אקסקלמטיבית, כלומר הם מביעים פליאה ותהייה (בורשטיין, תשפ"א; שפר, תש"ף), וכך גם דוגמה (6), שאין בה מילת שאלה כלל.

כשם שהסבירה רונית גדיש בתשובת המזכירות המדעית לפנייה מן הציבור (כ' באלול תשפ"א), בלשון המקרא היה מבנה זהה לשאלת חלק על סיבה ולשאלה "רטורית" שתפקידה לדחות את קיום הסיבה. לדוגמה, המשפט לְמָה יֵאמְרוּ הַגּוֹזִים אֵינָה נְאֻ אֶלְהִיָּהֶם (תהלים קטו, ב) שייך לסוג השני, אבל אי אפשר ללמוד זאת ממבנה המשפט עצמו אלא מן ההקשר הרחב: וְאֶלְהֵינוּ בְּשִׁמְיִם כָּל אֲשֶׁר חָפֵץ עֲשֵׂה (שם, פסוק ג). דו-משמעות כזאת מצויה גם בעברית החדשה (בורשטיין, תשס"ה), אבל הוספת המילה ש- מאפשרת הבחנה צורנית בין שתי הקריאות: משפט כמו (1) אינו יכול להתפרש כבירור

סיבה אלא רק כשלילת קיומה לפי השקפת הדובר. אותה הבחנה תקפה למשפטים הפותחים במילות שאלה אדוורביאליות אחרות כדוגמת (2): בתגובה לשאלה "לאן אני אלך?" אפשר בעיקרון להציע יעדים, ואילו אחרי "לאן שאני אלך?" אין מקום לתגובה כזאת. משפטים בדגם (2) נדירים למדי.

אף משפט דוגמת (3) בבואו בלא ש- היה יכול להתפרש כשאלה על מידה: כמה זה היה קשה, ואילו משפט דוגמת (4) בלא ש- היה יכול להתפרש כשאלה על אופן. ואולם המשפטים האלה אינם משפטי שאלה, ומילת ש- מחייבת קריאה המודלית אקסקלמטיבית; משתמע ממנו ש-P הנזכר במשפט התרחש במידה רבה ומפליאה.

בדוגמה (5) אין ש- יכולה לבוא מייד אחרי מילת השאלה הלוואית איזה אלא אחרי גרעין הצירוף השמני, אך גם כאן יש משמעות פרגמטית של מידה מפליאה כמו ב-(3) ו-(4): היה כיף גדול. גם במשפטים כדוגמת (6) נטולי מילת השאלה יש השתמעות של העצמת התוכן.

השימוש הבולט ביותר במילה ש- בלא שעבוד בעברית החדשה הוא בפסוקיות האופטיבי (איווי, משאלה) לפני פועל בעתיד בכל הגופים: שנהיה בריאים, שלא תדעי צער, שילכו לכל הרוחות (ראו מגוון דוגמות אצל שורצולד ושלמה [Schwarzwald & Shlomo, 2016]). האופטיבי³ כולל גם פעולות דיבור שהשתמעותן הצעה כגון "או שאני אענה בחוצפה?" (כשפרצה המדינה) או דחייה כגון "אבל שהגויבניק [...] – שהוא ידבר אליי בטון כזה מתנשא?" (שם). ראוי לציין שאותו משפט אחד עשוי להתפרש בשתי הדרכים, בתור הצעה או בתור דחייה שלה; ההנגנה וההקשר הם שיכריעו את ההשתמעות. לדוגמה המשפט "שאני אתחנן אליו?" יכול להיאמר בהנגנת הצעה או בהנגנת סלידה ועלבון של הדוברת מן הרעיון שהיא תתחנן אל האדם הנזכר בשיחה.

המודליות הסובייקטיבית שהמילה ש- מוסיפה לכל הדגמים הנדונים עשויה להוביל למסקנה שתפקיד המילה ש- בדגמים אלו קרוב מאוד לתפקידה בראש פסוקית האיווי.

אומנם הקשר הטיפולוגי בין שעבוד למודליות נזכר במחקרים רבים (Bar, 2006; כלב, תש"ף). נראה לכאורה כי בדגמים שלפנינו יש ביטוי מובהק לתפקיד המשני, המודלי של ש-, ולא לתפקיד הראשי, המשעבד שלה. האומנם זה כך?

---

³ כלב, תש"ף.

ב. ש- בתפקיד ביקוע

משפטים הדומים לדוגמה (6) שכיחים למדי בלשון ימינו המדוברת ובלשון הכתובה הלא פורמלית, כגון ברשתות חברתיות ובתגובות, למשל: "מצחיקה שאת!". אפשר שמקורה בדגם (5) בהשמט מילת השאלה איזה, אך נראה שמבחינה סינכרונית יש לראות בו דגם נפרד.

מה הניתוח התחבירי הראוי למשפטים כאלה? המבנה שלהם אינו דומה כלל למשפטים בעלי פסוקית משועבדת זהה בתפקיד זיקה, כגון "קחי את גאוות אימך על האדם **שאת**"⁴ (שיר של ריטה ומשי קליינשטיין). לכאורה יש דמיון רב בין הדגם הזה לדגם ותיק יותר – "מצחיקה שכמוך" (או "מצחיקה שכמותך"). על אף הדמיון אפשר להבחין בהבדלים תחביריים בין שני הדגמים. בצירוף "מצחיקה שכמוך" (ובמקבילו "מוצלח **שזה**") יש גרעין ולוואי, ואפשר לשבץ אותו בכמה תפקידים תחביריים: נושא, משלים, פנייה ועוד, לדוגמה: תמה סנדלפון ואמר לאורח: הייתכן **שאיש-מדע דגול שכמוך** יהא שקוע בשבועון פופולארי [...] (מאמר מאת נתן אלטרמן, "מזכ"ל חדש – יעדים חדשים..."). לעומת זאת הדגם "מצחיקה שאת" (ומקבילו המודגם בדוגמה (6) – איססס [=איכסס] דבר **שזה**)⁵.

נראה שאפשר לראות במבנה הזה מעין משפט מבוקע. המשפטים המבוקעים רבים ומגוונים בעברית החדשה לעומת העברית הקדומה (Halevy, 2013). במשפט המבוקע הקלסי נושא או חלק תחבירי אחר עובד רמטיזציה והופך לנשוא והוא ממוקם בתחילת המשפט; יתר חלקי המשפט יוצרים פסוקית משועבדת (Bar, 2006). בדגם שלפנינו אין היפוך של תפקידים תחביריים לעומת המשפט **את מצחיקה** (נושא ונשוא), אך יש שינוי סדר המילים ברוח המשפט המבוקע: הנשוא השמני פותח את המשפט, הרמטיות שלו מועצמת, ואילו הנושא נחבא אל תוך פסוקית משועבדת. לפי ניתוח זה תפקידה הטבעי של המילה ש-, תפקיד השעבוד, בא לידי ביטוי גם בדגם זה, ואין תפקידה מצטמצם להבעת המודליות.

לאמיתו של דבר, ניתוח המשפט המבוקע עשוי להתאים גם ליתר הדגמים הנדונים. לדברי טלי בר, תיאור (adverbial) עשוי לעבור רמטיזציה ככל חלק משפט אחר, אם כי שכיחות התופעה בעברית הכתובה נמוכה למדי, לדוגמה "זה רק בגלל החיים הסגורים שהיא נראית זקנה" (דוד גרוסמן,

⁴ הדוגמה מתוך שיר של ריטה ומשי קליינשטיין.

⁵ יש מבעים דומים מאוד בעברית הלא פורמלית של ימינו, לדוגמה "גועל נפש שזה".

מישהו לרוץ איתו).⁶ משפט זה יכול לשמש תשובה לשאלה "למה (זה) שהיא נראית זקנה?".
ובמשמעות מודלית – דחיית התוכן של הפסוקית – הפועל מוכרח להיות בעתיד, והרכיב זה אינו
הכרחי, ועדיין למילת השאלה הפותחת את המשפט יש תפקיד רמטי, ויתר המשפט הוא פסוקית
משועבדת מעין נוסחה בתוך סוגריים:⁷ למה שהיא תיראה זקנה?

לטענתו של איתמר פרנסס (Francez, 2016), בשאלה על סיבה כגון "למה זהב תמיד יהיה
אטרקטיבי?" הנקסוס [הזהב יהיה אטרקטיבי] הוא קדם-הנחה, עובדה שאין עוררין עליה, ואילו
במשפט "למה שהזהב תמיד יהיה אטרקטיבי" הטענה הזאת מוטלת בספק ולמעשה נדחית. במקרה
הזה אין הנמען נשאל מדוע הזהב יהיה אטרקטיבי אלא מדוע הוא, הנמען, מעלה על הדעת שטענה
כזאת יכולה להיות נכונה.

בדרך זו אפשר להסביר גם את יתר הדגמים הנדונים הפותחים במילות שאלה, הן השאלות
ה"רטוריות" הן המשפטים האקסקלמטיביים – מילת השאלה בתחילת המשפט מקבלת תפקיד
רמטי מובהק ונושאת הטעמה לוגית, ואילו התמה מאורגנת בתוך פסוקית משועבדת. מילה השאלה
הרמטית יכולה להיות אדוורביאלית במקורה, כגון (9) אוי, איך שאני צחקתי! (כשפרצה המדינה)
או אחרת, כגון (10) ו-אוי, מה שהיה שם (שם)!

ג. מקורותיהם של דגמי ש- המיוחדים בעברית החדשה

כיצד נוצרו מבנים כאלה בעברית החדשה? פרנסס דן, כאמור, במשפטים הפותחים בלמה ש- (ולמה
שלא). הוא הציע שמקורם בהשפעת הספרדית היהודית. בעזרת דוגמות מתיעוד הספרדית היהודית
המדוברת במחצית הראשונה של המאה העשרים הראה פרנסס כי בלשון זו אחרי מילת השאלה
de ke או por/pur ke – 'למה' עשויה לבוא מילת השעבוד ke במשמעות מודלית זהה לעברית:

Pur ke k'affirmi? = 'למה שאאשר?' או 'למה שאחתום?'

במאמרו יש גם דוגמה לתיעוד מילת שאלה אחרת, ande – 'איפה' שאחריה ke במבנה דומה:

Ande ke la meta? = איפה שאשים אותה?

פרנסס מאמץ את מסקנתן של שורצולד ושלמה שהמבנה [ש- + עתיד] היה לדרך העיקרית של הבעת
איווי לכל גווניו בעברית החדשה בשלבים מוקדמים של התפתחותה בהשפעת הספרדית היהודית

⁶ הדוגמה מובאת במאמר של בר (Bar, 2006), עמ' 348.

⁷ במובן המתמטי של המילה.

בערי היישוב הוותיקות.⁸ לדבריו, מאחר שמודליות סובייקטיבית, הקשורה לרצונותיו של הדובר, מצויה גם במבנה **למה ש-**, יש קשר הדוק בין המבנה הזה למבנה האיווי, ואך טבעי ששניהם יתפתחו בהשראתה של אותה לשון תשתית. נראה שהרחבת הדיון למשפטי קריאה (אקסקלמטיבים) הפותחים **בכמה ש-**, **איך ש-**, **איזה N ש-** ואפילו למבנה השמני בלא מילת שאלה מעין **מדהימה שאת** עולה בקנה אחד עם ההצעה הזאת. בספרדית היהודית (כמו בניבים נוספים של הספרדית ואף בכמה לשונות רומניות אחרות) מצויים דגמי משפט כגון *Komo bovo ke es* - מילולית 'איך טיפס שהוא' או *Ke bovo ke es* - 'מה טיפס שהוא'.⁹

עם זאת, לא מן הנמנע שלהיווצרות הדגמים האלה בעברית הייתה עוד שותפה אחת – ולו משנית – המילית *že* (particle) המשמשת בפולנית, ברוסית ובלשונות סלאביות אחרות והשאולה מהן אל היידיש המזרחית. בכל הלשונות האלה *že* אינה מילת שעבוד, והשפעתה האפשרית נובעת משתי סיבות אחרות: א. אחד מתפקידיה המובהקים הוא בהבעת מודליות סובייקטיבית; ב. צורתה הפונטית נבדלת ממילת השעבוד העברית *שְׁ*- רק מעט, בעיקר בקוליות.

ממחקרו של איוון לוי (Левин, 2016) בקורפוס של היידיש¹⁰ עולה שלמעלה משמונים אחוזי ההיקרויות של המילית **זשע**¹¹ הם אחרי שאלת חלק – וואָס 'מה', וו 'איפה' וכדומה (בעשרה אחוזי ההיקרות בערך המילה **זשע** באה אחרי פועל בצורת ציווי, ובשאר המקרים בהקשרים אידיומטיים יותר). בלשונות סלאביות המילה *že* אחרי מילת השאלה עשויה מוסיפה משמעות של הערכה סובייקטיבית וריגושיות.¹² גם היידיש ירשה את המשמעות המודלית של **זשע**. אפשר להמחיש את

⁸ לא כאן המקום לדון בגופה של הטענה; לעניין אף על פי שהתופעה אינה חדשה לגמרי בעברית ואף על פי שהיו לה יסודות אוניברסליים, לספרדית היהודית אכן הייתה תרומה מכרעת – אם לא להתגבשות התופעה, ודאי למעברה למקום מרכזי בתחביר העברית. סדר המילים המסומן המצוי לעיתים בספרדית היהודית ובהקבלה מדויקת בעברית המדוברת, כגון *anyada buena ke tengash* – 'שנה טובה שתהיה לכם' (הדוגמה בספרדית יהודית מתוך המאמר של שורצולד ושלמה [Schwarzwald & Shlomo, 2016]) יכול לשמש ראייה עקיפה לטענה זו.

⁹ תודה ללבנה רוטה, מורה לספרדית יהודית – שפת אימה, על הדיון בדוגמות האלה.

¹⁰ <http://web-corpora.net/YNC> – קורפוס שהעמיד צוות חוקרים מגרמניה ומרוסיה, המכיל טקסטים ממגוון סוגות מ-1850 עד ימינו.

¹¹ הכתיב היידי של המילית *že*.

¹² בפולנית *že* או *-ż* הוא נתמך סופי (enclitic) אחרי פועל או אחרי מילת שאלה, והוא נכתב איתם במילה אחת.

שימושה אחרי מילות השאלה בדוגמות מן התרגום המודרני של חמש המגילות לידיש ליטאית מאת חוקר היידיש דוד כץ: ¹³

ווי אזוי זשע זיצט זי איינע אליין, די שטאָט, וואָס איז דאָך אזוי גרויסאַרטיק געווען, אזש
אַ פולע מענטשן? - אַיִכָּה זְשָׁבָה בְּדָד הָעִיר רַבָּתִי עִם [...] (איכה א, א)
פּאַרוואָס זשע זענט איר עובר אַפֿן מלכס אוקאַז? - [...] מְדוּע אַתָּה עוֹבֵר אֶת מְצוֹת הַמִּלָּךְ.
(אסתר ג, ג)

ברוסית המילית že משמשת גם במשפטים שמניים בלא מילת שאלה בין נשוא לנושא, והיא מביעה מודליות של פליאה: Chudak že ty! (מילולית: תמהוני אתה!).¹⁴ מאחר שאין בעברית מיליות מודליות מסוג זה, קשה להציע לה תרגום קרוב למקור. השתמעות המשפט היא 'אתה תמהוני במידה שלא ציפיתי', והיא זהה להשתמעות של "תמהוני שאתה". נראה שידיש לא ירשה מן השפות הסלאביות את הדגם הזה.

קשה לקבוע בבירור מתי נתגבש בעברית כל אחד מן הדגמים שנדונו כאן. תיעוד מבנה האיווי הפותח ב-ש מצוי כבר בספרות של ראשית המילה העשרים, לדוגמה אצל ברנר:

- היולדת?.. בהמה היא... כפֶּרָה הניחה, שיעוללו לה כדבר הזה! (שכול וכישלון או ספר ההתלבטות, 1920)

לעומת זאת, דגמי [מילת שאלה + ש-] שנדונו כאן שוליים בהרבה ממבנה האיווי הן מבחינת השכיחות הן מבחינת התפוצה המשלבית; הם אופייניים, כאמור, בעיקר ללשון הדיבור, ואין להם תיעוד עשיר בספרות. המחזה "בראשית" של אהרן מגד שצוטט בהקדמה למאמר נכתב בראשית שנות השישים של המאה העשרים, ואפשר ללמוד מן הדוגמה הזאת שהדגם **למה ש-** היה מצוי בלשון הדיבור של אז והיו שראו בו לשון תת-תקנית. ספריה של נתיבה בן-יהודה, שהרבתה להשתמש בדגמים האלה שלא כמו הסופרים האחרים, נכתבו בשליש האחרון של המאה העשרים, אך קרוב לוודאי הם מתעדים את תחבירה של לשון הדיבור ששימשה בפי הסופרת ובני דורה כבר מצעירותם. מעניין שגם דגם המשפט השמני בלא מילת שאלה (דוגמה 6), המוכר לכאורה מן העברית הלא פורמלית של הדור האחרון דווקא, כבר מצוי בלשונה.

¹³ <https://defendinghistory.com/lithuanian-yiddish-bible-translations>

¹⁴ מתוך ספרו של אנטולי מְקֶרְנֶקוּ "מארש של שנת 1930", מצוטט על פי שוודובה (Шведова, 1960).

ד. מסקנת העיון וזיקתו לדקדוק התבניות

במאמר נבחנו דגמי משפט בעלי מאפיינים תחביריים ופרגמטיים משותפים המכילים גם רכיבים מילוניים מוגדרים. צירופן של מילות השאלה ומילת השעבוד ש- יחד יוצרת מבנה חדש, וגם להפך – הרכיבים מקבלים משמעות חדשה אגב תפקודם בתוך המבנה. נראה אפוא שדגמי המשפט האלה הם למעשה אשכול **תבניות** (בת זאב שילדקררט, 2017–2018).

מאחר שתבניות אלו ייחודיות לעברית החדשה, נמנו מניעים אפשריים אחדים להיווצרותן – תהליכים פנימיים וגם השפעת לשונות התשתית – לשונותיהם של דוברי העברית החדשה המוקדמת. מקורות ההשפעה האלה מגוונים מבחינת השתייכותם למערכות הלשון: תחביריים, פרגמטיים ואפילו פונטיים, וייתכן שתרומתם **המשותפת** היא שהביאה לתוצאה. נראה שהעברית החדשה עשויה לספק עוד דוגמות רבות לחקר התהוות התבניות ואף לעצם פיתוח דקדוק התבניות.

מקורות

כתביה של נתיבה בן-יהודה

ירושלים מבפנוכו (לחיות בירושלים ולמות בה – מצחוק). ירושלים: עידנים, 1988
כשפרצה המדינה – דוקיורמן על מה שהיה איתי במשך "ההפוגה" הראשונה בחודש השני של המדינה. ירושלים: כתר, 1991
מחברות נתיבה, ליקט וערך רוביק רוזנטל. ירושלים: כתר, 2013.

מחקרים

בורשטיין, ר' (תשס"ה). על משפטי שאלה שאינם שואלים. בתוך: ר' בורשטיין (עורכת), **ספר איתי זמון – אסופת מאמרים של מרצים במכללה לחינוך ע"ש דוד ילין** (עמ' 459–502). ירושלים: המכללה האקדמית לחינוך ע"ש דוד ילין.

----- (תשפ"ב). **משפטי השאלה ומשפטי התשובה בעברית בת-ימינו: עיון תחבירי, סמנטי ופרגמטי**. תל אביב: מכון מופ"ת.

בר, ט' (2014). **פרקים בתחביר העברית בת-זמננו** (עברית כהווייתה, כרך 8). ירושלים: צבעונים.
בת זאב שילדקררט, ח' (2017–2018). בין גרמטיקליזציה לקונסטרוקציונליזם. **חלקת לשון**, 50, 94–

כלב, ד' (תש"ף). הציוויים והאיוויים בעברית בת זמננו. **לשוננו**, פב, 396–419.
שפר, ח' (תש"ף). גרמטיקליזציה וסובייקטיפיקציה בשפה: המקרה של "איד". **בלשנות עברית**, 74,
171–151.

Bar, T. (2006). On Cleft sentences in Contemporary Hebrew. In: G. Goldenberg, A. Shisha-Halevy (eds.), *Egyptian, Semitic and General Grammar, Workshop in Memory of H. J. Polotsky* (pp. 337–355). Jerusalem: The Israel Academy of Sciences and Humanities.

Halevy, R. (2013). Modern Hebrew: Syntax. In: G. Khan (ed.), *Encyclopedia of Hebrew Language and Linguistics*, vol. 3, 707–722. Leiden: Brill.

Francez, I. (2016). Modern Hebrew lama-še Interrogatives and Their Judeo-Spanish Origins. In: E. Doron (ed.), *Language Contact and the Development of Modern Hebrew* (pp. 101–111). Leiden: Brill.

Schwarzwald (Rodrigue) O. & Shlomo, S. (2016). Modern Hebrew še- and Judeo-Spanish ke- (que-) in Independent Modal Constructions. In: E. Doron (ed.), *Language Contact and the Development of Modern Hebrew* (pp. 89–100). Leiden: Brill.

Левин, И. С. (2016). Частицы dokh и zhe языка идиш в сравнении с их славянскими и немецким когнатами. *Сборник научных статей по материалам Четвертой конференции-школы «Проблемы языка: взгляд молодых ученых»* (pp. 188–198). Москва.

Шведова, Н. Ю. (1960). *Очерки русской разговорной речи*. Москва.